

Джепа Ю.А. Розширення засобів доказування у господарському процесі

Розвиток суспільних відносин зумовлює необхідність оновлення норм господарського процесуального закону з метою збереження ролі та значення господарських судів у вітчизняному правосудді, створення умов для подальшого належного ступеня захисту прав та інтересів учасників господарських правовідносин, покращення інвестиційного клімату в Україні та інше. На сьогодні проект оновленого Господарського процесуального кодексу України [1] підготовлено Робочою групою з реформування процесуального законодавства, яка створена та функціонує на підставі рішення Ради з питань судової реформи при Президентові України. Довкола названого документа точаться дискусії та суперечки як серед практикуючих юристів, так і науковців-процесуалістів з проблем господарського судочинства.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Господарського процесуального кодексу України у процесі доказування можуть бути використані тільки такі засоби доказування: 1) письмові та речові докази; 2) висновки судових експертів; 3) пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь у судовому процесі [2]. У проекті Господарського процесуального кодексу України передбачає до засобів доказування запропоновано відносити: 1) письмові та речові докази, інші матеріали, визначені Господарським процесуальним кодексом України; 2) висновки експертів; 3) пояснення учасників справи, їхніх представників; 4) показання свідків [1]. З порівняльного аналізу наведених положень вбачається, що в оновленому процесуальному законі пропонується розширення переліку засобів доказування, зокрема, шляхом запровадження інституту показань свідків.

У науковій юридичній літературі з даного приводу висловлюються різні міркування. Так, думки і вчених, і практиків, диференціюються від повного заперечення доцільності використання показань свідків у господарському процесі, до широкого їх використання як засобів доказування на рівні зі сферою цивільного судочинства.

П.С. Лютіков та К.В. Краснова вражають, що практика господарського судочинства продемонструвала необхідність розширення засобів доказування за рахунок показань свідка, оскільки вбачається, що дослідження саме таких свідчень в окремих випадках може сприяти встановленню об'єктивної істини в справі та забезпечити повноту та всебічність розгляду справи [3, с. 151]. На переконання М. Червинської, не можна в судів однієї юрисдикції забрати докази, які є в судах іншої, Л. Рогач наголошує на тому, що неправильним та

недоцільним є позбавлення учасників судочинства таких засобів доказування як показання свідків, тільки з того приводу, що справа тієї або іншої категорії перейшла з цивільної до господарської юрисдикції [4]. Більш поміркованою є позиція Т. Васильченко, яка вважає, що господарськими судами на сьогодні й так застосовуються фактично ті ж показання – пояснення посадових осіб та інших осіб, які перебувають у трудових відносинах із суб'єктом господарювання. Однак судова практика свідчить про можливість для зловживань щодо застосування інституту показань свідків, а тому необхідні запобіжні механізми [4].

Згідно з ч. 2 ст. 32 Господарського процесуального кодексу України фактичні дані, які мають значення для правильного вирішення господарської справи встановлюються, серед іншого, поясненнями представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі [2]. Однак названі суб'єкти не мають процесуального статусу свідка, вони не наділяються відповідним комплексом процесуальних прав і обов'язків, не попереджаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань тощо. Отже, у оновленому процесуальному законодавстві з питань господарського судочинства доцільно закріпити норму, що представники сторін та третіх осіб можуть бути допитані як свідки за їх клопотанням. У такому випадку їх свідчення, надані як свідком у господарському процесі, є доказами.

Відповідно до ч. 1 ст. 30 Господарського процесуального кодексу України в судовому процесі можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи [2]. Істотним недоліком чинного процесуального закону є те, що ним передбачено, що пояснення можуть надаватися виключно посадовими особами або іншими працівниками підприємств, установ, організацій, державних та інших органів. У судовій практиці траплялися випадки, коли такі суб'єкти припиняли трудові відносини з тим або іншим суб'єктом господарювання, перебували на пенсії, займалися підприємництвом та інше, що з формальної точки зору унеможливлювало їх участь у господарському судочинстві. Тому сторони та треті особи змушені були працевлаштовувати вказаних осіб на час розгляду господарського спору у суді. Також недосконалість вітчизняного законодавства призводить до того, що відповідні суб'єкти можуть ігнорувати вимоги суду, адже на відміну від свідка, правовий статус якого чітко врегульований, до осіб, визначених ст. 30 Господарського процесуального кодексу України, неможливо застосувати привід, а тому вони цілком правомірно можуть ухилятися від явки до суду.

Варто погодитися з твердженням І.М. Риженко та А.В. Рибас, що з метою уникнення безпідставного затягування господарського процесу та недопущення зловживання правами учасниками процесу необхідно передбачити додаткові механізми забезпечення розгляду господарського спору в розумні строки, зокрема, встановивши, що суд може використовувати показання свідків для доказування тільки тих фактів і обставин, які неможливо довести іншими засобами доказування [5]. Таким чином, необхідно дотримати баланс між оперативністю господарського судочинства, що досягається завдяки неможливості використання інституту свідка для затягування господарського судочинства, та повнотою, всебічністю і об'єктивністю розгляду господарського спору, що досить часто не можливо забезпечити без необхідності допиту окремих осіб в якості свідків.

На думку М. Демидової, викликає сумнів процесуальна користь від участі свідків, наприклад, під час розгляду спорів, пов'язаних із розрахунками за продукцію, товари, послуги або в спорах про право на майно. У випадках, коли законом чітко визначено умови виникнення тих чи інших прав або обов'язків, пояснення свідків не можуть слугувати доказами, які покладаються в основу рішення. Крім того, господарська діяльність через свій економічний зміст тісно пов'язана з документообігом, фіксацією певних фактів та прав на відповідних паперових або електронних носіях. З урахуванням цієї специфіки заявлених клопотань про виклик свідків, їх розгляд судом і реалізація права учасників справи на отримання свідчень від будь-яких осіб спричинятимуть затягування процесу та можуть бути підставою для зловживань [6].

Отже, застосування інституту показань свідків як засобів доказування у господарському процесі є об'єктивно необхідним. У першу чергу, йдеться про корпоративні спори, між юридичною особою та її учасниками, у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи.

Крім того, необхідність допиту свідків може мати місце у спорах між господарським товариством та його посадовою особою про відшкодування збитків, завданих такою посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю), під час з'ясування того факту, хто підписував договір або інший документ, наприклад, коли судова експертиза не дає відповідей на поставлені перед нею питання, але наявні суб'єкти, які брали участь у підготовці відповідних матеріалів, організовувати підписання та фізично були присутні під час його проведення. Значення показань свідків полягає у тому, що іншими засобами доказування отримати відповідну інформацію про

обставини та факти, які мають значення для правильного вирішення справи та прийняття законного й справедливого рішення в деяких випадках ускладнено.

Таким чином, доречним вбачається включення до переліку засобів доказування в господарському процесі показань свідків з врахуванням особливостей даного виду судочинства.

Використана література:

1. Господарський процесуальний кодекс України: проект для обговорення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/b6d283709aed706c26769e4ec13a0446.pdf>

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року №1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №6. – Ст. 56.

3. Лютіков П.С., Краснова К.В. Показання свідка в господарському процесі: вкотре про необхідність оновлення засобів доказування / П.С. Лютіков та

100

К.В. Краснова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Ви. 34. – Т. 1. – С. 148-152.

4. Веремко В. Як новий Господарський процесуальний кодекс змінить правила гри і до яких ризиків слід готуватися / В. Веремко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/123054_yak_noviy_gpk_zminit_pravila_gri_dlya_storin_i_do_yakih_rizi.html

5. Риженко І.М., Рибас А.В. Проблеми та напрями удосконалення господарського процесуального законодавства в умовах проведення судової реформи / І.М. Риженко, А.В. Рибас // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 39-45.

6. Демидова М. Як не допустити того, аби суд став заручником сторін у справі / М. Демидова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/123249_yak_ne_dopustiti_togo_abi_sud_stav_zaruchnikom_storin_u_spra.html